

T AAL & CULTUUR

[T] HEIBEL OVER DE TAALUNIE EN BEZUINIGINGEN IN DE BUITENLANDSE NEERLANDISTIEK

Sinds eind april 2015 rommelt het in de buitenlandse neerlandistiek. Het bericht dat de Taalunie flink zal bezuinigen op het onderwijs Nederlands in het buitenland heeft heel wat onrust en verontwaardiging opgewekt, ook in Nederland en Vlaanderen. Niet alleen de omvang van de besparingen en de gevreesde impact ervan, maar ook de manier waarop de beslissingen werden genomen en met de betrokkenen werd gecommuniceerd, deden de gemoederen hoog oplopen.

“De Taalunie is de beleidsorganisatie van Nederland, Vlaanderen en Suriname voor de Nederlandse taal. De Taalunie stimuleert mensen en maatschappelijke sectoren om het Nederlands optimaal te benutten, zodat het hun kansen vergroot”, zo presenteert de Taalunie zich op haar website. De inmiddels meer dan 180 docenten Nederlands die een protestbrief aan de Taalunie hebben ondertekend, zijn het daar volmondig mee eens: “Als je een taal wil koesteren moet je er in de eerste plaats voor zorgen dat steeds nieuwe mensen die taal leren. Wie er bijvoorbeeld voor wil zorgen dat een middelgrote taal als het Nederlands op het internationale toneel zichtbaar blijft, moet er in de

eerste plaats voor zorgen dat er steeds weer nieuwe docenten en vertalers worden opgeleid die de taal voldoende beheersen – die de literatuur kunnen vertalen, die ontwikkelingen in de Lage Landen kunnen toelichten in de eigen media, enzovoort.” Bijgevolg is de belangrijkste taak voor een overheidsorganisatie die tot doel heeft om een taal te beschermen: investeren in het onderwijs. Zo dragen ook grote taalgebieden als het Franse, Spaanse en Duitse bij tot de internationale ondersteuning en verspreiding van hun taal en cultuur in het buitenland door middel van de Alliance française, het Cervantesinstituut, het Goethe-Instituut of de DAAD (*Deutscher Akademischer Austauschdienst*). Een kleiner taalgebied als het Nederlandse heeft er nog veel meer dan de grote belang bij zijn taal en cultuur in het buitenland via het onderwijs en via vertalingen te verspreiden en te ondersteunen.

“Taal schept kansen,” is de titel van het strategisch Taalunieplan voor de beleidsperiode 2013-17; dat zijn kansen voor onderwijs, wetenschap en cultuur, voor innovatie en voor de economie, dixit Geert Joris, algemeen secretaris van de Taalunie in 2013. In de toekomst moeten die echter worden gerealiseerd met een besparing van net geen twee miljoen euro, waarvan 1,5 miljoen euro aan Nederlandse en 400.000 euro aan Vlaamse zijde. Door drie belangrijke posten te schrappen, met

name het Erasmus Taalcentrum in Jakarta, de zomercursussen voor buitenlandse studenten en de suppletie-regelingen voor docentschappen in economisch zwakkere landen – waarover zo meteen meer – beoogde men zo'n miljoen euro te bezuinigen. Maar welke gevolgen heeft dit voor de meer dan 500 docenten Nederlands wereldwijd, voor de 180 instellingen waar Nederlands onderwezen wordt, voor de naar schatting 400.000 cursisten en studenten Nederlands in meer dan veertig landen, van Argentinië tot Zwitserland?

Wat steun vanuit Nederland en Vlaanderen betekent voor het Nederlands in het buitenland, mag blijken uit een kort overzicht van wat er in de loop der jaren mét die steun tot stand is gekomen. Meer dan een halve eeuw geleden werden de allereerste congressen van neerlandici uit binnen- en buitenland georganiseerd. De eerste keer gebeurde dat in 1961 in Den Haag. In samenwerking met de NUFFIC (Netherlands Universities Foundation for International Cooperation) werd een tweedaags congres verzorgd met achttien deelnemers van zestien universiteiten uit zeven landen. De volgende editie vond drie jaar later plaats in Brussel met 48 deelnemers en in 1967 waren het er al 78. Hoewel dit economisch moeilijke jaren waren, was iedereen ervan overtuigd dat investeringen in de buitenlandse neerlandistiek zinvol waren. De congressen boden

neerlandici de kans om contacten te leggen met collega's, met ambtenaren van ministeries, schrijvers en journalisten. Er werd het plan opgezet om een overzicht van het Nederlands in het buitenland te publiceren en men had de verzekering van blijvende steun door de NUFFIC. De docenten Nederlands in het buitenland zochten naar oplossingen voor belangrijke problemen: didactisch materiaal voor het academisch onderwijs, aankopen voor de bibliotheek, de juridische positie van lectoren en hoogleraren en studiereizen en beurzen voor studenten. Haast dertig jaar later schreef Wiljan van den Akker, toen hoogleraar Nederlandse letterkunde aan de universiteit van Utrecht, in *Ons Erfdeel* “[e]nkele overpeinzingen van een Neerlandicus binnen de muren over het buitenlands beleid” onder de titel ‘Mag het misschien nog een beetje meer zijn?’ (1990)¹. Van den Akker betreurde in dat stuk de belabberde aandacht voor de studie van de Nederlandse taal en letteren in het buitenland. De werking van de Nederlandse Taalunie voor het buitenlandse taalbeleid noemde hij “inefficiënt en krachteloos”, de samenwerking met de IVN (Internationale Vereniging voor Neerlandistiek) nauwelijks bestaande, hij ontwaarde geen of nauwelijks financiële steun voor docenten *extra muros*, en van de universiteiten in Nederland en Vlaanderen ging er evenmin belangstelling uit naar

het buitenland. De auteur pleitte voor intensievere samenwerking tussen binnen- en buitenlandse docenten, voor bijscholingen en postdoctorale cursussen, docenten- en studentenuitwisselingen en een internationaal tijdschrift voor Nederlandse taal en cultuur.

Nu, weer vijftienvintig jaar later, is veel hiervan gerealiseerd, worden de driejaarlijkse IVN-congressen (in augustus 2015 in Leiden) bezocht door meer dan 300 deelnemers en heeft de IVN zich ontwikkeld tot een centraal orgaan van de gehele neerlandistiek, mede dankzij aanzienlijke financiële steun van de Taalunie. Er zijn in het buitenland banen voor hoogleraren Nederlands in het leven geroepen dankzij aanloopsubsidies van de Taalunie. Er zijn verenigingen van universitaire docenten per regio (bijv. in Centraal-Europa, het Caraïbisch gebied of Zuid-Afrika) maar ook van leraren Nederlands op de middelbare school, zoals de meer dan 500 leden tellende *Fachvereinigung Niederländisch* in Duitsland, die voor de organisatie van congressen en projecten onder meer op de Taalunie een beroep kunnen doen. Er zijn tal van grensoverschrijdende projecten gerealiseerd, die inzetten op intensivering van contacten tussen de grensgebieden, tussen Noord-Frankrijk, Vlaanderen en Wallonië of tussen Belgisch Limburg, Nederlands Limburg en de Duitstalige regio. Er zijn initiatieven als “tandemleren” en lezingenreeksen van auteurs in het buitenland, er zijn geschiedenissen over de Nederlandse literatuur en handboeken voor het Nederlands in diverse talen gemaakt, er worden congressen en workshops voor jonge promovendi georganiseerd etc., initiatieven die jarenlang een beroep konden doen op steun van de Taalunie. De huidige situatie van het Nederlands in de wereld is het werk van meerdere decennia en van generaties van gedreven neerlandici in het buitenland.

Geen wonder dat de ongerustheid over de besparingen vandaag groot is. “De wereld is in beweging”, schrijft de Taalunie, die graag een “slagvaardige en dynamische organisatie” wil worden. Ze is ervan overtuigd dat er met minder middelen meer gerealiseerd kan worden. Minder middelen, zo legt de Taalunie uit, dat betekent ongeveer 25 % van de te besparen twee miljoen. Als de bezuinigingsvoorstellen die nu beslist zijn voor belangrijke terreinen van de neerlandistiek

wereldwijd worden doorgevoerd, zijn ze echter samen goed voor de flinke helft van die bijna twee miljoen.

Ten eerste zet de Taalunie de financiering van het ETC, het Erasmus Taalcentrum in Jakarta, stop. Dit centrum werd in 1981 opgericht en organiseert in samenwerking met de Vakgroep Nederlands van de Universitas Indonesia lessen Nederlands voor cursisten van verschillend niveau en met uiteenlopende interesses voor de taal: Indonesische scholieren, bedrijfsleiders, archivariissen, reisleiders, maar vooral studenten. Indonesische historici en juristen hebben nood aan kennis van het Nederlands om de vele onvertaalde bronnen te kunnen lezen. De Taalunie stelt echter dat ze geen talencentra onder haar hoede heeft en dat deze niet tot haar kerntaken behoren. Dat Nederland gezien het verleden en de verrijking van de Nederlandse staat in Indonesië wellicht ook een morele schuld tegenover de voormalige kolonie heeft, speelt in de overwegingen vreemd genoeg geen enkele rol. In haar beleidsplan 2015-2020 staat onder punt 9.3, ‘Het taalgebied promoten’: “De Taalunie zorgt er ook voor dat internationaal zoveel mogelijk mensen het Nederlands zien als een aantrekkelijke taal. Zij stimuleert dat Nederlands op veel plekken geleerd, bestudeerd en vertaald wordt.” Waarom ondersteuning van het ETC geen kerntaak zou zijn, blijft dus een raadsel.

Ten tweede dreigen de zomercursussen in Nederland of Vlaanderen te worden opgeheven. Deze zomercursussen boden goede en gemotiveerde studenten (in 2013 en 2014 telkens meer dan honderd studenten uit meer dan vijftienvintig landen) de gelegenheid om zich onder te dompelen in de cultuur en de taal van het land dat ze bestuderen: drie weken interculturele communicatie in de praktijk. De Taalunie vindt het “geen goede keuze om 2.000 tot 5.000 euro per cursist per jaar uit te geven om studenten te motiveren”. Het punt is dat die studenten lang niet meer gemotiveerd hoeven te worden, dat is al lang in het buitenland gebeurd, daarom studeren ze Nederlands. Die studenten hebben al een behoorlijk taalniveau bereikt wanneer ze naar Gent of Zeist trekken, maar ze willen ter plekke ook de cultuur leren kennen, de verschillen tussen Nederland en Vlaanderen ontdekken, met moedertaalsprekers omgaan, de taal in levende lijve

ondervinden. Het lijkt ons in elk geval zinvoller om te kijken of deze cursussen goedkoper kunnen worden georganiseerd, dan ze “op locatie” te houden, dat wil zeggen naar het buitenland te verhuizen. Twee aspecten zijn van levensbelang: allereerst dat de cursussen ook voor studenten uit economisch zwakke landen toegankelijk blijven en ten tweede dat de docenten, net als tot nu toe het geval is, over voldoende inhoudelijke en culturele competentie beschikken om een groep hoog opgeleide mensen uit alle delen van de wereld op niveau college te kunnen aanbieden.

Een derde bezuinigingsmaatregel treft de zogenaamde suppletierегeling. Deze voorziet dat moedertaaldocenten in sommige buitenlandse landen, in het bijzonder Midden- en Oost-Europa, van de Taalunie een aanvulling krijgen op het lokale salaris. Deze suppletie bedraagt 10.000 euro per jaar voor niet-gepromoveerden en 13.000 euro per jaar voor gepromoveerden en dit voor maximaal drie jaar. Het is een werkzame formule gebleken om moedertaalsprekers in buitenlandse vakgroepen te krijgen, hoewel het geen probleemloze constructie is, want het statuut van dit bedrag is belasting-technisch compleet onduidelijk. Het zou een grote hulp zijn als hier duidelijkheid zou komen – in het voordeel van de neerlandicus. De Taalunie ziet een oplossing voor het wegvallen van deze suppleties in een noodfonds van 30.000 euro. Dat is per maand een bedrag van 2.500 euro, te verdelen over alle docenten die ter plaatse lonen van ongeveer 400 euro ontvangen. Dat kan uiteindelijk niet veel meer betekenen dan een flinke boekenbon. Dit systeem wil de Taalunie via fondsenwerving uitbreiden: “Met Europese fondsen kan mogelijk alternatieve financiering worden voorzien en structurele uitwisselingsafspraken tussen universiteiten kunnen eveneens een uitweg bieden.” Dat er een dergelijke salaristoelage uit Europese fondsen te halen zou zijn, lijkt ons utopisch. Als men met uitwisselingsafspraken tussen universiteiten het heen- en weerreizen van docenten bedoelt, is dit evenmin een verbetering van de situatie.

Het is de moeite waard om de activiteiten van de Taalunie voor het onderwijs Nederlands in het buitenland eens te vergelijken met de DAAD, de organisatie die op hetzelfde terrein actief is in Duitsland, een land met vijf keer zoveel inwoners als

het gehele Nederlandstalige gebied. De Deutscher Akademischer Austauschdienst presenteert op haar website een schat aan gegevens. Ze krijgt de financiële middelen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en is niet alleen verantwoordelijk voor het uitsturen van lectoren Duits naar het buitenland, maar neemt ook taken waar die in Nederland de NUFFIC en de IVN uitvoeren. Volgens de beschikbare cijfers van de DAAD uit 2013 waren er in dat jaar 500 lectoren werkzaam in 110 landen, grotendeels germanisten. De DAAD financiert docenten of zelfs leerstoelen, het verblijf en de vergoeding van stagiaires en Duitse wetenschappers die in het buitenland onderzoek willen doen. Laten we eens kijken wat de DAAD voor een lector Duits betaalt. De lector ontvangt naast een lokaal salaris een aanvulling van de DAAD, reis- en verhuiskosten en verzekeringen (o.a. ziektekosten- en pensioenverzekering). Deze financiering geldt voor een periode van maximaal vijf jaar. Ook ondersteunt de DAAD de lector die uit het buitenland terugkeert bij zijn re-integratie. Verder biedt de DAAD veel steun aan de lectoren in het buitenland: voorbereidende bijeenkomsten, regionale vakcongressen in het land zelf én bijscholingen in Duitsland. Ook de Taalunie financiert regionale bijeenkomsten en bijscholingen in Nederland en Vlaanderen (overigens alleen voor niet-moedertaalsprekers), maar voorbereiding voor lectoren bestaat er niet. Dat heeft te maken met het feit dat de Taalunie (en de IVN) nauwelijks eisen aan de kandidaten stellen. De DAAD selecteert wel: bij voorkeur jonge moedertaalsprekers, germanisten of andere taal- of literatuurwetenschappers, die leservaring hebben aan universiteiten en liefst gepromoveerd zijn.

Met de bezuinigingen voor de boeg dreigt de positie van de buitenlandse neerlandistiek terug te vallen op de situatie van voor 1961. Met deze bezuinigingen zullen er koppen rollen, zullen er instituten gesloten worden. Ze zullen onvermijdelijk de opgebouwde expertise en kwaliteit van het onderwijs op ettelijke plaatsen grondig aantasten. In managerstermen noemt men dit kapitaalvernietiging. Straks kunnen dergelijke beslissingen evenmin worden teruggedraaid, want kortetermijninvesteringen in de academische wereld zijn een illusie.

Wat in de discussie tussen Taalunie en het veld veel kwaad bloed heeft gezet, zijn twee zaken. Ten eerste het feit dat de belangrijkste belangenorganisatie, de IVN, vooraf niet werd geraadpleegd maar voor voldongen feiten werd geplaatst. Gesprekken achteraf, excuses en pogingen om gezamenlijke oplossingen te zoeken hebben de sfeer ontmijsd, maar het vertrouwen in een oplossing niet verstevigd, omdat er geen uitzicht wordt geboden op een herziening van de besparingen: “We krijgen er geen euro bij”, aldus de heer Joris. Ook het managementjargon van de Algemeen Secretaris, op zoek naar “(social) return on investment” van de afdelingen Nederlands in het buitenland, naar “kwantitatieve winst en kwalitatieve meerwaarde”, is velen in het verkeerde keelgat geschoten. Het is ronkende ondernemerstaal die de illusie van controleerbaarheid moet uitstralen en de vernietigende besparingen tracht te camoufleren. Terwijl de betrokkenen in het buitenland uit ervaring maar al te goed weten hoe belangrijk taal en interculturele kennis zijn voor de maatschappij, voor de sociale contacten, voor het welzijn én voor de economie van een land. Vele studenten in Polen komen met hun Nederlands in bedrijven terecht. Maar dat mag niet impliceren dat men cultuur en onderwijs aan de markt wetten overlaat. Wie de recente ‘Zondagbrief’ van Jet Bussemaker, de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in Nederland, leest, kan zich nauwelijks voorstellen dat het beleid van Joris vanuit haar ministerie nog steun geniet. Terwijl Joris een neoliberale visie op de academische neerlandistiek heeft, klinkt er van Bussemaker in deze lente een nieuw geluid. Om het in recente slogans te omschrijven: Joris komt met ‘kennis, kunde, kassa’ niet verder dan een herhaling van het heilloze marktdenken van de Nederlandse ex-bewindslieden Verhagen en Zijlstra. Bussemaker zet daar in haar brief ‘Bildung, binding en burgerschap’ tegenover. We hopen dat de minister dit waarmaakt.

De Taalunie wil op zoek gaan naar “welke andere mogelijkheden er zijn om de positie van het Nederlands in het buitenland te versterken”. Vele mogelijkheden liggen klaar om verder benut en uitgebouwd te worden. Het ligt voor de hand dat de IVN hier de eerste aanspreekpartner is, de docentengroepen, de lerarenorganisaties,

de individuele lectoren en studenten vormen een bestaande en kwaliteitsvolle infrastructuur, waarmee men verder moet en kan. Ze hebben jarenlang aan professionalisering en aan de opbouw van vakexpertise en didactische kennis gewerkt. Zij zijn het die studenten kunnen motiveren, zij kennen de bijzonderheden van hun eigen culturele context, een complex en erg divers terrein. Het is voor een buitenlander onbegrijpelijk dat de belangengroepen en de Taalunie in deze discussie tegenover elkaar staan. Ze hebben hetzelfde doel en moeten dit aan de politiek duidelijk maken.

Dit was de stand van zaken rond 15 juni 2015. Nadien heeft Geert Joris namens de Taalunie toegegeven dat de wijze waarop zijn organisatie met het veld – IVN, Erasmus Taalcentrum en INL – heeft gecommuniceerd, niet “optimaal” is geweest. Het daaropvolgende gesprek tussen de IVN en de Taalunie heeft tot een “voorlopig compromis” geleid dat uit de volgende punten bestaat: het Erasmus Taalcentrum Jakarta wordt een zelfstandige stichting op commerciële basis die financiële middelen van de Nederlandse overheid ontvangt. Het INL zal worden uitgebreid tot een Instituut voor Nederlandse Taal, de zomercursussen zullen in een goedkopere vorm worden voortgezet en de suppletie regeling wordt teruggebracht tot driekwart van het huidige bedrag en de criteria zullen worden gewijzigd.

Kunnen we, nu de bezuinigingen voor een deel van tafel zijn, een feesthoed opzetten, een toetertje pakken en de *Week van het Nederlands* gaan vieren? Neen, zeker niet, want de neerlandistiek heeft behoefte aan een weloverwogen en toekomstgericht beleid dat door alle partners wordt gesteund. Het compromis dat nu is gepresenteerd, is niet meer dan een basis voor verdere gesprekken. Bovendien bleek uit de vergadering van de Interparlementaire Commissie die op 29 juni 2015 plaats had dat de Taalunie vrij “willekeurig” op haar kerntaken heeft bezuinigd: de suppletie regelingen en de zomercursussen zijn tot verwondering van een aantal parlementariërs op geen enkele wijze geëvalueerd: factoren als efficiëntie, kostprijs en meerwaarde hebben daarbij geen rol gespeeld. De suppletie regeling zou “evenwichtiger en eerlijker” worden verdeeld, ook over andere regio’s, en dit alles met het huidige of een gekrompen budget? Misschien wordt de Taalunie na de bezuinigingen

het “dynamische en slagvaardige instituut dat zijn maatschappelijke meerwaarde bewijst”, maar we betwijfelen zeer of dat ook geldt voor de vakgroepen Nederlands, waar straks geen professionele en ervaren moedertaalsprekers meer doceren.

Overheidssteun voor taal- en cultuurverspreiding, voor onderwijs van het Nederlands in het buitenland is zinvol en noodzakelijk. Wanneer de Taalunie inderdaad meent wat op haar website staat: “Nederland en Vlaanderen moeten zich er meer van bewust worden dat het rendeert om te investeren in het Nederlands”, dan moet dit ook uit de praktijk blijken. Dan is dit niet verenigbaar met de bezuinigingen in de aangekondigde omvang. De centrale vraag voor verder overleg blijft deze die Matthias Hüning (Freie Universität Berlin) formuleerde: “Ziet de politiek in Nederland en Vlaanderen het onderwijs van het Nederlands in het buitenland nog als een overheidstaak of niet meer? Wil men blijven investeren in een infrastructuur die het mogelijk maakt om studenten in het buitenland op te leiden die beschikken over de nodige taalvaardigheid en de culturele kennis om te kunnen fungeren als bemiddelaars tussen Nederland/België en hun vaderlanden?” Het antwoord is aan de beleidsmakers.

LUT MISSINNE & JAAP GRAVE

Bovenstaand artikel is begin juli ter perse gegaan. Eventuele recentere ontwikkelingen kunt u volgen op de blog van *Ons Erfdeel*: blog.onserfdeel.be.
Website Taalunie: <http://taalunie.org>.
Website Internationale Vereniging voor Neerlandistiek: www.ivnnl.com.

Noot

(1) WILJAN VAN DEN AKKER, “Mag het misschien nog een beetje meer zijn? Enkele overpeinzingen van een Neerlandicus binnen de muren over het buitenlands beleid”, *Ons Erfdeel*, jg. 33 (1990), nr. 2, pp. 217-222. Online te lezen via de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren: <http://goo.gl/q3MgL4>.